

D'altra banda pertany també el mot a la llengua basca: *lerdo* «tonto», «inactivo, pesado» i (dijous) *lerdo* per 'dijous gras', en els dialectes més conservadors: en el N. i O. de Biscaia, en el Baztan i a la Sule. La meua conclusió, en el DECH, és que el mot cast.-port.-basca ha tingut sempre *é* i no pas *o*, i que no té amb el mot cat.-galló-italià més que una semblança tan casual com imperfecta. Allí mateix indico la possibilitat d'una etimologia pre-romana d'afinitat ibero-basca, qüestió que ací podem deixar en suspens puix que ja no ens afecta, tot remetent a la consulta d'aquell llibre.

El que més invitava a estudiar la qüestió d'aquest enllaç amb el mot hispànic, i semblava obrir la possibilitat d'un enllaç, és un detall fonètic que suscita greug escríptol en l'etimologia llatina del nostre mot. Com s'ha admès comunament des de l'estudi de Diez, i els altres que he citat a la nota 6, sembla clar que vingui del ll. LŪRĪDUS 'groguec, pàllid, lívid', des d'on fàcilment es pot passar a 'brut', 'lleig, dolent, barroer, feixuc' etc. Però que aquest mot llatí tenia ū llarga en la síl·laba tònica està provat per desenes de versos inequívocs de tots els períodes de la literatura llatina, des de Lucreci fins a Ovidi, Síl·liu Itàlic i Col·lumella.

Per eliminar aqueixa dificultat hom ha recorregut a diversos expedients. Sobretot la contaminació, citant molts la de *tīrdus*, o la de *sīrdus*, o la de *spūr-cus*, cap de les quals no sembla admissible, vista la disparitat gramatical en el primer cas, semàntica en l'altre i fonètica en el darrer; més versemblant seria, sobretot en l'aspecte semàntic, partir de *sordidus* com vol Wartburg (tampoc aquí és ben convincent la fonètica, espt. si la *o* d'aquest fos breu, dilema incert i innegable) o de *gūrdus* 'grosser, esmussat'. Per això vaig suggerir breument (BDC XIX, 38) que es tractés d'una antiga variant itàlica del mot llatí: un *LŌRĪDUS umbro-sabèllic, resultant d'una reducció diferent del diftong originari indoeuropeu *ou*: donant per bona l'etimologia que l'enllaçava amb el gr. *χλωρός* (> *χλωρός* 'groc'); encara que avui Hofmann rebutgi aquesta etimologia de Walde, la substitueix per una altra que també faria potser possible, si bé difícil, aquesta suposició.

Idea, doncs, que no queda descartada, i només he de reconèixer que ara hi tinc menys fe: perquè alguna de les etimologies osco-umbres amb diftong divergent del llatí ha resultat descartable i atribuïble a d'altres fets fonètics de llatí vulgar, veg. *TopHesp.* II, 26-37. No descarto tampoc que es tracti d'un fet de llatí vulgar com els que aplego allí, desenvolupant una idea que partí de Rohlf's o del seu deixeble Lausberg (*Die Mundarten Südlukaniens*, 17, n. 29, c. pp. 64-5); però el mateix Lausberg (*BhZRPb.* XC, 26n.) s'estimaria més equiparar-ho a l'alternança dialectal llatina del tipus de la de FŌRNUS/FŪRNUS, i això sí que no convenç puix que la síncope de LŪRĪDUS en LŪRDUS no es degué produir fins al llatí tardà.

Almenys és més suggestiva, i en total potser la més convincent, la idea de Graur (*Rom.* LIV, 504-5) en assenyalar les glosses llatines on *lordus* o *lurdus* tra-

dueixen el ll. *cloppus* 'coix' (CGL III, 330.35, ms. del S. IX) o *mancus* (II, 17.27, en l'antiquíssim pseudo-Filòxenus), i, en efecte, la traducció 'coix' apareix unànimement junt amb *lurdus* o *lordus* en els quatre molt antics glossaris anglo-saxons (Barbier, *RDR* II, 191). Ateses aquestes dades, encara que no arribaré fins a afirmar, com fa Graur, que el fr. *lourd* no ve de LURIDUS, sinó de *λορδός* 'encorbat, inclinat' (d'on prové el nostre cultisme *lordosi* [DFa.] 'gep de prominença anterior'), sí que considero bastant probable que en el llatí tardà es vagi produir una barreja o confusió entre LŪR(Ī)DUS i *λορδός*, popularitzat pels metges grecollatins. D'aquí degué resultar un llatí vulgar LORDUS, que aplegà les accs. 'lívid, brut' i 'coix, de caminar feixuc': des d'on pogué després descabdellar-se el significat 'de comprensió tardana', 'babau'.

La confusió entre mots tan semblants, i tots dos d'ús medical, semblava inevitable, com sigui que LURIDUS també s'aplicava als malalts d'icterícia (*luridus*: *ιχτερός*, CGL II, 125.22). Convé advertir que la òmicron grega era vocal breu, però més aviat tancada, d'on resulta la pronúncia *o* en molts hellenismes romànics ben coneguts (TORNUS, SCŌRPAENA > TORN, ESCŌR-PORA etc.), però altres vegades (en manlles més antics) predomina la quantitat breu i en resultava *o* > *o*.

O sigui que per poc que en algunes bandes es vagi anticipar l'adopció de *λορδός*, com en les zones molt hellenitzades del Migdia d'Itàlia, va poder resultar-ne LŪRDUS, d'on el calabrès *luordu*, *lōrdu* 'brut', i el sic. *lōrdu* 'brut', que veiem usat per Pirandello: «hannu la cuscenza cchiù lorda di la cammisa, e si fincinu sdignati!» (*Liola* III, ed. 1958, p. 722); per explicar els quals no cal, doncs, pensar en una contaminació de (*s*)porco (com suggeria Rohlf's, *It. Gr.*, § 82).

Per això també trobem el sign. 'brut' en les glosses: «*luridum*: sordidum» (CGL IV, 111.24, 535.33, 256.21; V, 416.5, 426.22, 369.39) i per això *luridatus* ja apareix també amb aquest significat en una font tan antiga i venerable com Tertul·lià. I, en efecte, per altra banda, amb aquest significat el mot apareix fins a Galícia: gall. *lōrda*: «lodo que se coge en el ruedo de los vestidos», *lordeiro* «el que con facilidad se ensucia» (Valladares), i *enlordado* «ensuciado, zarrapastroso» el trobem usat per Castella: «a sua nai, *enlordada* de pés a cabeza» (*Esc. Dónega*, 214.3).

DERIV.: *Llordella* (pel fet de dansar-se el dia del dijous gras o *llord*), Ramon Closa, «La *llordella*, una melodia de dansa», *Arx. Trad. Pop.* de Serra Boldú (1, 59). *Llorderia*. *Llordesa* [S. XVIII, DAg.; Ruyra]. *Llordim*. *Llordor*. *Llordura* [1717, Agustí]. *Enllordar*.

1 Vogel hi afegia «plump» (ço que pot anar si ho prenem en un matís com els de 'tosc, barroer, grollor'), però en afegir-hi «schwerfällig» donà peu a M-L. per creure que pugui significar 'pesant', acc. francesa enterament estranya al cat.; a tort admet un significat semblant a aquest l'*AlcM*, § 3 («cast. *pesado*»), que no il·lustra amb res de vàlid (no ens cansem a esbrinar què volia dir A. Maseras en el passatge ambigu que cita, escriptor sense saba lingüística pròpia, i molta de francesa). — 2 No crec